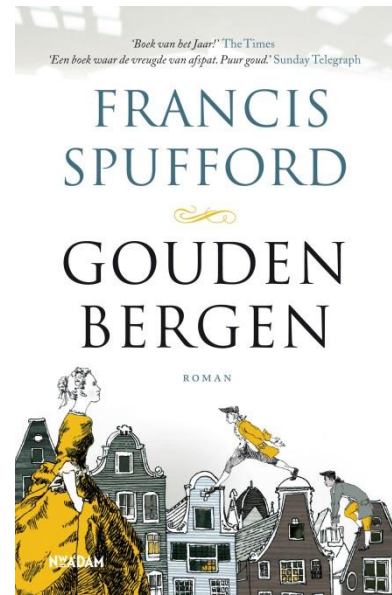

Gouden bergen - Francis Spufford

Lucie van Rooijen & Inger Limburg
Vertalersgeluktournee 2018

(Lucie van Rooijen)

Francis Spufford had al vijf non-fictieboeken op zijn naam staan (o.a. over poolexpedities, het christendom en het communisme) toen hij zich waagde aan de literatuur. Het resultaat is *Gouden bergen*, een roman vol verwickelingen, misverstanden, achtervolgingen en uiteraard een romance. Kortom: alle ingrediënten voor een schelmenroman. Geschreven in 2017, maar zich afspelend in het New York van 1746, toen die stad nog een kneuterig dorpje was.

Voor wie het boek nog niet gelezen heeft een korte inhoud: Op een mistige ochtend in 1746 komt in het dorp New York een raadselachtig heerschap aan de deur bij koopman Lovell, met in zijn hand een wisselbrief ter waarde van duizend pond. Hoe hij aan al dat geld komt en wat hij ermee gaat doen wordt pas op de laatste bladzijden duidelijk, maar het gespeculeer door het boek heen is er niet minder om. Wat volgt is een bonte stoet verwickelingen, misverstanden, achtervolgingen, vechtpartijen en uiteraard een romance.

Dat Spufford hiervoor non-fictie heeft geschreven is heel duidelijk te merken: alles ademt gedegen onderzoek. De hele Oxford English Dictionary heeft hij omgekeerd, zelfs de interpunctie is 18^e-eeuws. Voor wie het zich afvroeg: ook in Nederland was het in die tijd gebruikelijk om zoveel puntkomma's te gebruiken, dus die hebben we in de meeste gevallen gehandhaafd.

Gouden bergen leverde voor ons behalve een heel interessante klus ook heel veel uitzoekwerk op. Zo moesten we op zoek naar informatie over het 18^e-eeuwse bankwezen, kaartspellen (in het bijzonder het piketspel, waarover Inger een half boek heeft gelezen voor de juiste termen), en de terminologie van het schermen.

Om twee concrete voorbeelden te noemen: het woord 'boldface', in een ruzie tussen Septimus en Smith. Nu zouden we misschien zeggen: brutaaltje, maar navraag bij de auteur wees uit dat het in deze context ging om een 18^e-eeuws scheldwoord uit de homoscene van een bepaalde wijk in Londen. Zonder het te vragen waren we daar natuurlijk nooit achter gekomen. Dan moet je op zoek gaan naar een Nederlandse 18^e-eeuwse variant. Gelukkig vond Inger in een boek over 18^e-eeuwse homoseksuele relaties het woord 'lolder', maar ook een term voor verwijfd praten: 'op z'n janmeisjes', een pareltje waarvan ik blij ben dat het in het boek terecht is gekomen.

Een ander probleem kwam ik tegen in een passage over het toneelstuk, wanneer er staat dat de schilderachtige Terpie als enige beschikt over een ‘full equipment of make-up’. Bestond er in de 18^e eeuw eigenlijk al schmink? Make-up konden we natuurlijk niet gebruiken, maar het woord schmink bleek ook nog niet voor te komen in die tijd; dat dook pas in 1887 op. Na raadpleging van een specialiste op het gebied van achttiende-eeuwse toneelkunst (dictie, verlichting, kostumering) kwamen we uiteindelijk uit op het woord grimeeruitrusting, dat mocht wel.

Goed, schmink was dus te modern (1887). Dat was een probleem dat we heel vaak tegenkwamen. Vrijwel ieder woord hebben we door de etymologie-site gehaald. Dat kon heel frustrerend zijn. Een greep uit de ongeschikt bevonden woorden: bajes (1858), fikken (1897), paupers (1898), verkneukelen (1812), fikken (1931!). Dit soort smeuge woorden hadden we graag willen gebruiken, maar ze sneuvelden omdat we trouw wilden blijven aan Spuffords 18^e-eeuwse schrijfstijl.

En wat deden ze nou nog meer in de 18^e eeuw: lange zinnen schrijven! Neem nou de openingszin, het visitekaartje van het boek. In het origineel telt hij 190 woorden, schoon aan de haak. We gingen ermee aan de slag. Een eerste versie ziet er dan zo uit (een kijkje in de keuken van een vertaalduo!):

The image shows a screenshot of a text editor with a chat window overlaid on the right side. The text in the editor is a Dutch translation of a text, with many words and phrases highlighted in red. The chat window shows a conversation between 'INGER LIMBURG' and 'MM A 27-2-17'. The chat messages are as follows:

- INGER LIMBURG 21-2-17 10:28: **Opmerking: Dit is de klotste eerste zin...**
- INGER LIMBURG 16-4-18 19:42: Met opmaak
- MM A 27-2-17 13:24: Opmerking: Ja, ik was blij dat jij al!
- MM A 27-2-17 13:23: Opmerking: Schoenerbrik roept meteen
- INGER LIMBURG 21-2-17 10:26: Opmerking: dit moet denk ik lunchtijd zijn
- MM A 27-2-17 13:37: Verwijderd: om ...ongeveer...drie
- MM A 27-2-17 13:44: Opmerking: Bij zezaggen denk ik aan
- MM A 27-2-17 13:44: Verwijderd: ,
- MM A 27-2-17 13:49: Opmerking: Volgens mij moet het iets is
- MM A 27-2-17 13:48: Verwijderd: onmeetbaar waren,
- MM A 28-2-17 11:00: Opmerking: Doen we dit met of zonder
- MM A 28-2-17 11:00: Verwijderd: ...Mr...voor zijn ogen
- MM A 27-2-17 13:58: Opmerking: Vermaak klinkt hier niet iets
- MM A 27-2-17 13:59: Verwijderd: tegen de tijd dat...lag
- INGER LIMBURG 21-2-17 10:23: Opmerking: aangepast in overleg met
- MM A 27-2-17 14:00: Verwijderd: en
- MM A 27-2-17 14:18: Opmerking: hier zou ik denk ik Smith v
- MM A 27-2-17 13:57: Verwijderd: kenmerkende
- INGER LIMBURG 21-2-17 10:31: Opmerking: veritable komt vaak voor, c
- MM A 27-2-17 13:57: Opmerking: Ik denk in de richting van
- MM A 27-2-17 13:58: Verwijderd: kenmerkende...d
- MM A 27-2-17 14:10: Opmerking: Terstond = direct, a la minu
- MM A 27-2-17 14:10: Verwijderd: ...een brij
- MM A 27-2-17 14:12: Opmerking: Verpulveren slaat toch eerd
- INGER LIMBURG 21-2-17 10:35: Opmerking: ...

Dit is onze allereerste versie. Woorden opzoeken, doorhalen, corrigeren, vragen, opmerkingen en ook verzuchtingen, in dit geval van Inger: 'dit is de klootste eerste zin ooit'. Er zouden nog zeker tien versies volgen, waaruit gaandeweg steeds meer markeringen verdwenen.

Aanvankelijk hadden we er onze 18^e-eeuwse bril bij opgezet en maakten we ons helemaal op om woorden als 'doch' en 'terstond' te gebruiken. Maar we kwamen er al snel achter dat die de tekst veel te stijf en archaisch maakten, wat in deze vlotte roman helemaal niet paste. We wilden vooral de nadruk leggen op het leesbaar maken van de zin.

We hopen dat we daarin zijn geslaagd met de 227 woorden die de zin uiteindelijk is geworden, en dat we Spuffords streven om de lezer zowel te overdonderen als het verhaal in te zuigen hebben kunnen waarmaken.

Op specifieke problemen die we bij Spuffords zinnen tegenkwamen zal Inger nu ingaan.

(Inger Limburg)

Dat die eerste zin bij ons nog wat langer werd, komt onder meer doordat wij voeg- en verwijzwoordjes moesten toevoegen waar die in het Engels niet nodig zijn: 'nadat', 'dat', 'die'. En op dat soort kleine tussenwoordjes kom ik zo terug.

Eerst even een uitstapje. Want behalve deze eerste zin waren er ook andere zinnen in dit boek die ons hoofdbrekens kostten. Niet zozeer vanwege de lengte, maar omdat niet duidelijk was waar de kop zat en waar de staart.

Ik moest vaak terugdenken aan deze Engelse zin waaraan tijdens mijn studie een heel college werd gewijd:

The complex houses married and single soldiers.

Kunt u hem ontcijferen? Hij is als volgt te vertalen:

Het complex huisvest gehuwde en ongehuwde soldaten.

Dikke kans dat u 'complex' las als bijvoeglijk naamwoord, 'houses' als zelfstandig naamwoord en toen verstrikt raakte. 'Houses' blijkt namelijk een werkwoord te zijn.

Dit is een 'garden path sentence', oftewel een 'intuinzin', wat ik een prachtig woord vind: een zin waarbij je tegen het eind tot de ontdekking komt dat je het verkeerde pad bent ingeslagen. Ik heb nog zo'n verwarrende zin, van een iets andere orde:

The man the professor the student knows saw studies Rome.

Ziet u het? In het Nederlands zou het ongeveer worden:

De man die werd gezien door de professor die de student kende, bestudeert Rome.

In deze zin ontstaat de kluwen doordat je in het Engels allerlei bijzinnen om elkaar heen kunt wikkelen zonder verwijfwoordjes die de relatie tussen de zinsdelen en elementen duidelijk maken.

Spufford fchrijft regelmatig zinnen die zo in dat college hadden gepast. Soms tuinden we er dan ook met open ogen in. Zoals bij deze:

...another of the short days is darkening, and the air is gathering up again in stars and splinters the ice the morning melted from it.

Wij hadden dat na lang beraad vertaald als:

...opnieuw verglijdt een korte dag naar het schemerduister, en de lucht balt zich weer samen tot sterren en slaat het ijs dat in de ochtend was ontdood aan scherven.

Leest best lekker, maar het klopte niet!

In het deel na de komma zie je eigenlijk beide kwesties terugkomen die ik net heb aangestipt. Die achter elkaar geplakte zelfstandig naamwoorden ‘the ice the morning’, daar waren we nog uitgekomen, maar het ging mis bij *splinters*: dat was geen werkwoord, maar een meervoud: het stukje gaat over sterren en splinters in het ijs. Dus het deel na de komma moest zijn:

...en de lucht raapt de ijssterren en -splinters weer bijeen die er door de ochtenddooi uit waren gesmolten.

Ik beken dat we hier zijn gered door de persklaarmaker, dat is degene die je werk na inlevering bij de uitgever helemaal redigeert. Het belang van deze redacteuren is hiermee maar weer onderstreept.

Voor de zekerheid heb ik nog aan Spufford gevraagd of hij de zin expres zo ambigu had gemaakt. Maar hij had dat aspect helemaal niet opgemerkt, en riep na ontleding van zijn eigen zin uit: ‘Heavens, what a job I gave you!’

Gaandeweg het boek ging ik door dit soort struikelpartijen weleens twifelen aan mijn kennis van het Engels. Maar er kwam ook een andere gedachte bij me op: we vinden het Engels vaak zo fijn compact, onder andere doordat er minder voeg- en verwijfwoordjes in voorkomen. En als vertaler zit je ook weleens te zweten als je zinnen krijgt met drie ‘die’s’ en ‘datten’ en ‘nadatten’, want daardoor wordt het algauw wat stroever en langer. Maar misschien mogen we heel blij zijn dat het Nederlands zo scheutig is met al die woordjes, want je voorkomt er een hoop onduidelijkheid mee. Zo is die eerste zin door dit soort woordjes weliswaar langer, maar ook net iets overzichtelijker geworden. In dat opzicht is het Nederlands helderder dan het Engels. 1-0 voor het Nederlands, dus!

Ach, we gaan er geen wedstrijdje van maken, maar ik breek graag een lans voor het Nederlands. Want wat kan ik soms genieten van onze taal, en wat vind ik het

jammer dat die taal soms zo makkelijk wordt uitgeleverd aan het alles opslokkende Engels.

Ook omdat er mede daardoor heel veel bloemrijke, typisch Nederlandse woorden verloren gaan. *Gouden bergen* gaf ons de kans om verrukkelijke vergeten woorden van stal te halen (hadden we ‘mommerijen’ al genoemd? ‘Kieuwerik’? En de uitdrukking ‘Wat hamer!’). Vooral vanwege die zoektochten naar mooie zinsconstructies en fijne woorden hebben we enorm van dit project genoten.